

ΠΡΟΣΩΡΙΝΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ*
(1842)

ΛΟΥΝΤΒΙΧ ΦΩΥΕΡΜΠΙΑΧ

Το μυστικό της θεολογίας είναι η *ανθρωπολογία*, αλλά το μυστικό της *θεωρησιακής φιλοσοφίας* είναι η *θεολογία* – η *θεωρησιακή* θεολογία, η οποία διαφοροποιείται από την κοινή [θεολογία] μέσω του ότι λαμβάνει το θείο ον από το *Επέκεινα*, στο οποίο το έχει θέσει η δεύτερη λόγω φόβου και άγνοιας, και το μεταθέτει στο *Εντεύθεν*, δηλαδή το *παροντοποιεί*, το *προσδιορίζει*, το *πραγματοποιεί*.

•

Ο *Σπινόζα* είναι ο αληθινός δημιουργός της νεότερης θεωρησιακής φιλοσοφίας, ο *Σέλλινγκ* είναι αυτός που την αποκατάστησε, ο *Χέγκελ* αυτός που την ολοκλήρωσε.

•

Ο «*πανθεισμός*» είναι η *αναγκαία συνέπεια* της θεολογίας (ή του θείσμου) – η *συνεπής* θεολογία· ο «*αθεισμός*» είναι η *αναγκαία συνέπεια* του «*πανθεισμού*», ο *συνεπής* «*πανθεισμός*»¹.

•

Ο Χριστιανισμός είναι η αντίφαση ανάμεσα στον *πολυθεισμό* και τον *μονοθεισμό*.

•

Ο πανθεισμός είναι ο *μονοθεισμός* με το *κατηγόρημα* του πολυθεισμού: δηλαδή, ο πανθεισμός καθιστά τα αυτοτελή όντα του πολυθεισμού *κατηγορήματα*, ιδιότητες του Ενός αυτοτελούς όντος. Έτσι ο *Σπινόζα* κατέστησε τη σιέψη, ως την πεμπουσία των σκεπτόμενων πραγμάτων, και την ύλη, ως την πεμπουσία των εκτατικών πραγμάτων, ιδιότητες της υπόστασης, δηλαδή του Θεού. Ο Θεός είναι ένα σκεπτόμενο πράγμα, ο Θεός είναι ένα εκτατικό πράγμα.

•

Η φιλοσοφία της ταυτότητας διαφοροποιήθηκε από τη *σπινόζική* φιλοσοφία μόνον μέσω του ότι *ενέπνευσε* το νεκρό, *φλεγματικό* πράγμα της υπόστασης με το πνεύμα του *ιδεαλισμού*. Ιδιαίτερα ο *Χέγκελ* κατέστησε ιδιότητες της υπόστασης την *αυτενέρ-*

γεια, τη δύναμη της αυτοδιαφοροποίησης, την αυτοσυνείδηση. Η παράδοξη φράση του Χέγκελ: «η συνείδηση περί του Θεού είναι η αυτοσυνείδηση του Θεού», βασίζεται στο *ίδιο θεμέλιο* όπως η παράδοξη φράση του Σπινόζα: «η έκταση ή η ύλη είναι μια ιδιότητα της υπόστασης», και δεν έχει άλλο νόημα από αυτό: ότι η αυτοσυνείδηση είναι μια ιδιότητα της υπόστασης ή του Θεού· ο Θεός είναι Εγώ. Η συνείδηση την οποία ο θεϊστής αποδίδει στο Θεό κατ' αντιδιαστολή προς την *πραγματική* συνείδηση, είναι μόνον μια παράσταση χωρίς πραγματικότητα [Realität]. Αλλά η φράση του Σπινόζα: ότι η ύλη είναι *ιδιότητα* της υπόστασης, δεν λέει τίποτε περισσότερο από το ότι η ύλη είναι ουσιαστική θεία οντότητα· όπως και η φράση του Χέγκελ δεν λέει τίποτε άλλο από το ότι η συνείδηση είναι θεία ουσία.

•

Η μέθοδος της μεταρρυθμιστικής κριτικής της *θεωρησιακής φιλοσοφίας εν γένει* δεν διαφέρει από εκείνη που χρησιμοποιείται ήδη στη *φιλοσοφία της θρησκείας*. Απλώς χρειάζεται να μετατρέψουμε το *κατηγορημα σε υποκείμενο*, και έτσι ως *υποκείμενο* να το καταστήσουμε *αντικείμενο και αρχή* – δηλαδή χρειάζεται απλώς να *αντιστρέψουμε* τη θεωρησιακή φιλοσοφία και θα έχουμε την μη συγκαλυμμένη, την γνήσια, την καθαρή αλήθεια.

•

Ο «αθεϊσμός» είναι ο ανεστραμμένος «πανθεισμός».

•

Ο πανθεισμός είναι η *άρνηση της θεολογίας από τη σκοπιά της θεολογίας*.

•

Όπως σύμφωνα με τον Σπινόζα (*Ethica* P. I. Defin. 3 και Propos. 10) η ιδιότητα ή το κατηγορημα της υπόστασης είναι η ίδια η υπόσταση, έτσι σύμφωνα με τον Χέγκελ το *κατηγορημα* του Απόλυτου, του υποκειμένου εν γένει, είναι *το ίδιο το υποκείμενο*. Το Απόλυτο σύμφωνα με τον Χέγκελ είναι Είναι, Ουσία, Έννοια (Πνεύμα, αυτοσυνείδηση). Αλλά το Απόλυτο, νοούμενο μόνο ως Είναι, δεν είναι *τίποτε άλλο* από Είναι· εφόσον το Απόλυτο νοείται υπό αυτόν ή τον άλλο προσδιορισμό υπό αυτή ή την άλλη κατηγορία, απορροφάται πλήρως σε αυτή την κατηγορία, σε αυτόν τον προσδιορισμό, ώστε *πέρα* από αυτό δεν είναι τίποτε άλλο από ένα απλό όνομα. Ανεξαρτήτως από αυτό, ακόμα και αν το Απόλυτο συνιστά ως υποκείμενο τη βάση, και πάλι το αληθινό υποκείμενο, εκείνο χάρις στο οποίο το Απόλυτο δεν είναι απλώς και μόνο όνομα αλλά *Κάτι*, έχει τη σημασία απλού κατηγορήματος, ακριβώς όπως στον Σπινόζα η ιδιότητα.

•

Εάν παρατηρηθεί από ψυχολογική σκοπιά, το Απόλυτο ή το Άπειρο της θεωρησιακής φιλοσοφίας δεν είναι τίποτε άλλο από το ακαθόριστο, το απροσδιόριστο – η αφαιρέση από καθετί προσδιορισμένο τιθέμενη ως κάτι διαφορετικό από αυτή την αφαιρέση, αλλά ταυτόχρονα ως ον ταυτόσημο με αυτήν· από ιστορική σκοπιά, όμως, δεν είναι τίποτε άλλο από το παλαιό θεολογικό-μεταφυσικό, *μη περατό, μη ανθρώπινο, μη υλικό, μη προσδιορισμένο, μη δημιουργημένο ον ή μη ον* [Wesen oder Unwesen] – το προκοσμικό Μηδέν τιθέμενο ως *ενέργημα*.

•

Η εγελιανή Λογική είναι η θεολογία που έχει αναχθεί σε *Λόγο* και σε *παρόν*, η θεολογία που έχει γίνει *Λογική*. Όπως *το θείο ον της θεολογίας είναι η ιδεώδης ή αφηρημένη πεμπτούσα όλων των πραγματικοτήτων, δηλαδή όλων των προσδιορισμών, όλων των περατοτήτων, έτσι είναι και η Λογική*. Ότι υπάρχει επί γης απαντά και πάλι στον ουρανό της θεολογίας – έτσι και *ότι υπάρχει στη φύση απαντά στον ουρανό της θείας λογικής*: ποιότητα, ποσότητα, μέτρο, ουσία, χημισμός, μηχανισμός, οργανισμός. Έχουμε τα πάντα *δύο φορές* στη θεολογία, τη μια φορά αφηρημένο, την άλλη φορά συγκεκριμένο· έχουμε τα πάντα *δύο φορές* [και] στην εγελιανή φιλοσοφία: ως αντικείμενο της Λογικής, και μετά ως αντικείμενο της φιλοσοφίας της φύσης και του Πνεύματος.

•

Η ουσία της θεολογίας είναι η *υπερβατική* ουσία του ανθρώπου που έχει μετατεθεί εκτός του ανθρώπου· η ουσία της εγελιανής Λογικής είναι η *υπερβατική* σκέψη, η σκέψη του ανθρώπου *τιθέμενη έξω από τον άνθρωπο*.

•

Όπως η θεολογία *διχάζει και εξωτερικεύει* τον άνθρωπο, για να τον ταυτίσει κατόπιν με την ίδια την εξωτερικευμένη ουσία, έτσι *πολλαπλασιάζει και κατακερματίζει* ο Χέγκελ την *απλή, ταυτόσημη με τον εαυτό της ουσία* της φύσης και του ανθρώπου, για να διαμεσολαβήσει διά της βίας αυτό που χωρίστηκε διά της βίας.

•

Η Μεταφυσική ή η Λογική τότε μόνον είναι *πραγματική, εμμενής* επιστήμη, όταν *δεν διαχωρίζεται* από το λεγόμενο *υποκειμενικό Πνεύμα*. Η Μεταφυσική είναι η *εσωτεριστική ψυχολογία*. Τι αυθαιρεσία, τι βιαιοπραγία να θεωρείται η ιδιότητα καθεαυτήν, η αίσθηση καθεαυτήν, και να διαχωρίζονται σε διακριτές επιστήμες, ως εάν η ποιότητα να ήταν κάτι δίχως τη αίσθηση, και η αίσθηση να ήταν κάτι δίχως την ποιότητα.

•

Το *απόλυτο Πνεύμα* του Χέγκελ δεν είναι τίποτε άλλο από το *αφηρημένο*, αποχωρισμένο από τον εαυτό του λεγόμενο *περατό* Πνεύμα, όπως το άπειρο ον της θεολογίας δεν είναι τίποτε άλλο από το *αφηρημένο περατό ον*.

•

Σύμφωνα με τον Χέγκελ, το απόλυτο Πνεύμα αποκαλύπτεται ή πραγματώνεται στην τέχνη, στη θρησκεία, στη φιλοσοφία. Με απλά γερμανικά αυτό σημαίνει: *το πνεύμα της τέχνης, της θρησκείας, της φιλοσοφίας είναι το απόλυτο Πνεύμα*. Αλλά δεν μπορεί κανείς να διαχωρίσει την τέχνη και τη θρησκεία από την ανθρώπινη αίσθηση, τη φαντασία και την εποπτεία, δεν μπορεί να διαχωρίσει τη φιλοσοφία από τη σκέψη, εν ολίγοις δεν μπορεί να διαχωρίσει το απόλυτο Πνεύμα από το υποκειμενικό Πνεύμα ή από την ουσία του ανθρώπου, χωρίς να μετατεθούμε και πάλι στην παλιά σκοπιά της θεολογίας, χωρίς να θέτουμε μπροστά μας το είδωλο του απόλυτου Πνεύματος ως ενός Πνεύματος *άλλου*, διαφορετικού από την ανθρώπινη ουσία, δηλαδή ως ενός φαντάσματος που υπάρχει έξω από εμάς.

•

Το «απόλυτο Πνεύμα» είναι το «διαχωρισμένο πνεύμα» της θεολογίας, το οποίο πλανάται ακόμη στην εγελιανή φιλοσοφία ως *φάντασμα*.

•

Η θεολογία είναι *πίστη σε φαντάσματα*. Η *κοινή* θεολογία έχει, όμως, τα φαντάσματά της στην αισθητηριακή φαντασία, ενώ η *θεωρησιακή* θεολογία τα έχει στην μη αισθητηριακή αφαίρεση.

•

Αφαίρεση σημαίνει την τοποθέτηση της *ουσίας* της φύσης *έξω από τη φύση*, της *ουσίας* του ανθρώπου *έξω από τον άνθρωπο*, της *ουσίας* της σκέψης *έξω από την πράξη της σκέψης*. Η εγελιανή φιλοσοφία αποξένωσε τον άνθρωπο από *τον ίδιο τον εαυτό του*, καθώς το συνολικό σύστημά της βασίζεται σ' αυτά τα ενεργήματα αφαίρεσης. Βεβαίως, ταυτίζει εκ νέου αυτό που έχει διαχωρίσει· αλλά μόνον με ένα τρόπο ο οποίος είναι ο ίδιος *διαχωρισμός, έμμεσος*. Στην εγελιανή φιλοσοφία λείπει η *άμεση ενότητα*, η *άμεση βεβαιότητα*, η *άμεση αλήθεια*.

•

Η άμεση, φαεινή, αδιάψευστη ταύτιση της ουσίας του ανθρώπου, που έχει προκύψει κατ' αφαίρεση από τον άνθρωπο, *με τον άνθρωπο* δεν μπορεί να προκύψει δια της θετικής

οδού, μπορεί μόνον να συναχθεί ως η άρνηση της εγγελιανής φιλοσοφίας, μπορεί εν γένει μόνον να συλληφθεί, να κατανοηθεί, όταν γίνει αντιληπτή ως η απόλυτη άρνηση της θεωρησιακής φιλοσοφίας, αν και ταυτόχρονα είναι η αλήθεια της. Τα πάντα εμπεριέχονται βέβαια στην εγγελιανή φιλοσοφία, αλλά πάντα μαζί με την άρνησή τους, με την αντίθεσή τους.

•

Η *παιφανής* απόδειξη ότι το απόλυτο Πνεύμα είναι το λεγόμενο περατό, υποκειμενικό πνεύμα, δηλαδή ότι το πρώτο δεν μπορεί και δεν πρέπει να διαχωριστεί από το δεύτερο – είναι η *τέχνη*. Η τέχνη πηγάζει από το αίσθημα ότι ο εντεύθεν βίος είναι ο αληθινός βίος, ότι το *Περατό* είναι το *Άπειρο* – πηγάζει από τον ενθουσιασμό για ένα *προσδιορισμένο, πραγματικό* ον ως το *ανώτατο*, το *θείο* ον. Ο *χριστιανικός μονοθεϊσμός* δεν *εμπεριέχει καμία αρχή της καλλιτεχνικής και επιστημονικής μόρφωσης*. Μόνον ο *πολυθεϊσμός*, η λεγόμενη *ειδωλολατρία*, είναι η *πηγή της τέχνης και της επιστήμης*. Οι Έλληνες υψώθηκαν μέχρι την ολοκλήρωση της γλυπτικής τέχνης, μόνον επειδή θεωρούσαν την ανθρωπινή μορφή *άνευ όρων και άνευ ενδοιασμού* ως την ύψιστη μορφή, ως τη μορφή της θεότητας. Οι χριστιανοί κατέληξαν στην ποίηση, μόνον όταν *αρνήθηκαν πρακτικά τη χριστιανική θεολογία*, όταν λάτρευαν το *θηλυκό* ον ως *θείο* ον. Οι χριστιανοί ήταν σε *αντίφαση* προς την ουσία της θρησκείας τους, όπως την παριστούσαν, όπως ήταν *αντικείμενο* της συνείδησής τους, [ως] *καλλιτέχνες και ποιητές*. Ο Πετράρχης μετάνιωσε για θρησκευτικούς λόγους για τα ποιήματα στα οποία είχε αποθεώσει τη Λάουρά του. Γιατί δεν έχουν οι χριστιανοί, όπως έχουν οι ειδωλόλατρες, αντίστοιχα καλλιτεχνήματα για τις θρησκευτικές παραστάσεις τους; Γιατί δεν έχουν καμία εικόνα του Ιησού η οποία να τους ικανοποιεί πλήρως; Διότι η θρησκευτική τέχνη των χριστιανών αποτυγχάνει εξαιτίας της καταστροφικής αντίφασης μεταξύ της *συνείδησής* τους και της *αλήθειας*. Η ουσία της χριστιανικής θρησκείας είναι στην πραγματικότητα η ανθρωπινή ουσία, αλλά στη συνείδηση των χριστιανών είναι μια *άλλη, μη* ανθρωπινή ουσία. Ο *Χριστός* υποτίθεται ότι είναι άνθρωπος και πάλι ότι δεν είναι άνθρωπος: είναι μια αμφιβολία [Amphibolie]. Η τέχνη, όμως, μπορεί να παραστήσει μόνον το *αληθινό*, το *μονοσήμαντο*.

•

Η καθοριστική συνείδηση, η οποία έχει γίνει *σάρκα και αίμα*, ότι το ανθρωπινό στοιχείο είναι το θείο, ότι το περατό είναι το άπειρο, είναι η πηγή μιας νέας ποίησης και τέχνης η οποία θα ξεπεράσει όλες τις προηγούμενες σε ενέργεια, βάθος και ζέση. Η πίστη στο Επέκεινα είναι μια τελείως αποιητική πίστη. Ο πόνος είναι η πηγή της ποίησης. Μόνο εκείνος που αισθάνεται την απώλεια ενός περατού όντος ως μια άπειρη απώλεια έχει τη δύναμη για *λυρική φωτιά*. Μόνο το επώδυνο ερέθισμα της ανάμνησης αυτού που *δεν είναι πλέον* είναι ο πρώτος καλλιτέχνης, ο πρώτος ιδεαλιστής μέσα στον άνθρωπο. Αλλά η πίστη στο Επέκεινα καθιστά κάθε πόνο επιφαινόμενο, αναλήθεια.

•

Η φιλοσοφία που συνάγει το περατό από το άπειρο, το προσδιορισμένο από το απροσδιόριστο, *δεν καταφέρνει ποτέ να φτάσει στην αληθινή θέση του περατού και του προσδιορισμένου*. Το περατό συνάγεται από το άπειρο – αυτό σημαίνει: το άπειρο, το απροσδιόριστο προσδιορίζεται, *υφίσταται άρνηση*: ομολογείται ότι το άπειρο *άνευ καθορισμού*, δηλαδή χωρίς περατότητα, δεν είναι τίποτε άλλο παρά η *πραγματικότητα* του απείρου. Αλλά η αρνητική ουσία του Απόλυτου παραμένει στη βάση: ως εκ τούτου, αίρεται διαρκώς η τιθέμενη περατότητα. Το περατό είναι η *άρνηση του απείρου*, και το *άπειρο πάλι* είναι η *άρνηση του περατού*. Η φιλοσοφία του Απόλυτου είναι μια *αντίφραση*.

•

Όπως στη θεολογία ο άνθρωπος είναι η *αλήθεια*, η *πραγματικότητα* του Θεού – διότι όλα τα κατηγορήματα που πραγματοποιούν τον Θεό ως Θεό, τα οποία καθιστούν τον Θεό ένα *πραγματικό* ον, όπως δύναμη, σοφία, αγάπη, ακρόμη και η απερατότητα και η προσωπικότητα, τα οποία έχουν ως όρο τη *διαφορά* από το περατό, τίθενται μόνο στον άνθρωπο και με τον άνθρωπο – έτσι και στη θεωρησιακή φιλοσοφία η *αλήθεια* του *απείρου* είναι το *περατό*.

•

Η αλήθεια του περατού διατυπώνεται από την απόλυτη φιλοσοφία μόνο με *έμμεσο*, *αντεστραμμένο* τρόπο. Εάν το άπειρο είναι, αν έχει απλώς *αλήθεια* και *πραγματικότητα*, όταν είναι *προσδιορισμένο*, δηλαδή όταν τίθεται όχι ως άπειρο αλλά ως *περατό*, τότε αληθινά το *άπειρο* είναι το *περατό*.

•

Το έργο της αληθινής φιλοσοφίας δεν είναι να γνωρίσει το άπειρο ως το περατό, αλλά το περατό ως το *μη* περατό, ως το άπειρο· ή δεν είναι, να θέσει το περατό στο άπειρο, αλλά το άπειρο στο περατό.

•

Η απαρχή της φιλοσοφίας δεν είναι ο Θεός, δεν είναι το Απόλυτο, δεν είναι το Είναι ως *κατηγορημα* του Απόλυτου ή της Ιδέας – η απαρχή της φιλοσοφίας είναι το περατό², το προσδιορισμένο, το *πραγματικό*. Το άπειρο δεν μπορεί διόλου να νοηθεί *χωρίς* το περατό. Μπορείς να νοήσεις, να ορίσεις, χωρίς να νοήσεις μια *συγκεκριμένη ποιότητα*; Άρα το πρωταρχικό δεν είναι το απροσδιόριστο αλλά το προσδιορισμένο: διότι η *προσδιορισμένη* ποιότητα δεν είναι τίποτε άλλο από την *πραγματική* ποιότητα· η πραγματική ποιότητα προηγείται της νοούμενης.

•

Η υποκειμενική προέλευση και πορεία της φιλοσοφίας είναι επίσης η αντικειμενική της πορεία και προέλευση. Πριν ακόμη σκεφτείς την ποιότητα, *αισθάνεσαι* την ποιότητα. Το πάθος [Leiden] προηγείται της σκέψης.

•

Το άπειρο είναι η *αληθινή ουσία* του περατού – το *αληθινό* περατό. Η αληθινή θεωρησιακή σκέψη ή φιλοσοφία δεν είναι τίποτε άλλο από την *αληθινή και οικουμενική εμπειρία*.

•

Το άπειρο της θρησκείας και της φιλοσοφίας δεν είναι και δεν ήταν ποτέ τίποτε άλλο από κατιτί *περατό*, κατιτί προσδιορισμένο, αλλά *μυστικοποιημένο*, δηλαδή ένα περατό, ένα καθορισμένο *με το αίτημα να μην είναι* περατό, *να μην είναι* προσδιορισμένο. Η θεωρησιακή φιλοσοφία διέπραξε το ίδιο σφάλμα με τη θεολογία – ότι κατέστησε τους προσδιορισμούς της πραγματικότητας ή της περατότητας κατηγορήματα του απείρου μόνον μέσω της *άρνησης* της προσδιοριστότητας (Bestimmtheit), μέσω της οποίας αυτοί είναι *αυτό που είναι*.

•

Η ειλικρίνεια και η εντιμότητα είναι ωφέλιμες για όλα τα πράγματα – και για τη φιλοσοφία. Αλλά η φιλοσοφία είναι ειλικρινής και εντιμη μόνον όταν ομολογεί την περατότητα της θεωρησιακής απερατότητάς της – όταν, δηλαδή, ομολογεί ότι, φέρ' ειπείν, το μυστικό της φύσης στο Θεό δεν είναι τίποτε άλλο από το μυστικό της ανθρωπίνης φύσης, ότι η *νύχτα* την οποία θέτει στο Θεό, για να γεννήσει από αυτήν το φως της συνείδησης δεν είναι τίποτε άλλο από το δικό της, *σκοτεινό, ενστικτώδες* αίσθημα για την πραγματικότητα και τον απαραίτητο χαρακτήρα της ύλης.

•

Η μέχρι σήμερα πορεία της θεωρησιακής φιλοσοφίας από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο, από το ιδεατό στο πραγματικό είναι μια πορεία αντεστραμμένη. Με αυτό τον τρόπο δεν καταλήγει ποτέ κανείς στην *αληθινή*, στην *αντικειμενική* πραγματικότητα αλλά μόνον στην *πραγματοποίηση των δικών του αφαιρέσεων*, και ακριβώς γι' αυτό δεν καταλήγει στην αληθινή ελευθερία του πνεύματος διότι *μόνον η εποπτεία των πραγμάτων και των όντων στην αντικειμενική τους πραγματικότητα καθιστά τον άνθρωπο ελεύθερο και απαλλαγμένο από κάθε προκατάληψη*. Η μετάβαση από το ιδεατό στο πραγματικό έχει τη θέση της μόνον στην πρακτική φιλοσοφία.

•

Η φιλοσοφία είναι η γνώση αυτού που *είναι*. Το να νοήσει, το να γνωρίσει τα πράγματα και τα όντα *με τέτοιο τρόπο όπως αυτά είναι* – αυτός είναι ο υπέρτατος νόμος, το υπέρτατο έργο της φιλοσοφίας.

•

Αυτό που είναι, *έτσι όπως είναι* – δηλαδή το Αληθές διατυπωμένο ως *αληθινό, φαίνεται επιφανειακό* αυτό που είναι, *έτσι όπως δεν είναι* – δηλαδή το Αληθές διατυπωμένο *αναληθώς, ανεστραμμένο, φαίνεται να είναι βαθύ*.

•

Η *φιλαλήθεια*, η *απλότητα* και η *προσδιοριστότητα* (Bestimmtheit) είναι τα τυπικά γνωρίσματα της *πραγματικής* [reellen] φιλοσοφίας.

•

Το Είναι, με το οποίο ξεκινά η φιλοσοφία, δεν μπορεί να διαχωριστεί από τη συνείδηση, και η συνείδηση δεν μπορεί να διαχωριστεί από το Είναι. Όπως η πραγματικότητα της αίσθησης είναι η ποιότητα, και αντιστρόφως η αίσθηση είναι η πραγματικότητα της ποιότητας, έτσι και το Είναι είναι η πραγματικότητα της συνείδησης, αλλά εξίσου αντιστρόφως η συνείδηση είναι η πραγματικότητα του Είναι – η συνείδηση είναι πρώτα το *πραγματικό* Είναι. Η *πραγματική* ενότητα πνεύματος και φύσης είναι μόνον η συνείδηση.

•

Όλοι οι προσδιορισμοί, όλες οι μορφές, όλες οι κατηγορίες ή όπως αλλιώς θέλει να τις ονομάσει κανείς, τις οποίες η θεωρησιακή φιλοσοφία απέκοψε από το Απόλυτο και απόδιωξε στο πεδίο του περατού, του εμπειρικού, περιέχουν ακριβώς την *αληθινή ουσία* του περατού, το *αληθινό άπειρο*, τα *αληθινά και ύστατα μυστήρια της φιλοσοφίας*.

•

Ο *χώρος* και ο *χρόνος* είναι οι μορφές ύπαρξης κάθε όντος. Μόνον η ύπαρξη σε χώρο και χρόνο είναι *ύπαρξη*. Η άρνηση του χώρου και του χρόνου είναι πάντα μόνο η *άρνηση των ορίων τους, όχι της ουσίας τους*. Μια άχρονη αίσθηση, μια άχρονη βούληση, μια άχρονη σκέψη, ένα άχρονο ον είναι ανοησίες. Όποιος δεν έχει χρόνο εν γένει, δεν έχει επίσης κανένα χρόνο, καμία ώθηση προς βούληση, προς σκέψη.

•

Η άρνηση του χώρου και του χρόνου στη μεταφυσική, στην ουσία των πραγμάτων, έχει τις πλέον καταστροφικές πρακτικές συνέπειες. Μόνον εκείνος που πάντα υιοθετεί στη σκοπιά του χρόνου και του χώρου έχει στο βίο *βηματισμό* [Tact] και *πρακτική διάνοια*. Ο χώρος και ο χρόνος είναι τα πρώτα κριτήρια της πράξης. Ένας λαός ο οποίος αποκλείει από τη μεταφυσική του το χρόνο και αποθεώνει την αιώνια, δηλαδή την *αφηρημένη ύπαρξη*, την διακριτή από το χρόνο, τον αποκλείει κατά συνέπεια από την πολιτική του και αποθεώνει την αντιστορική αρχή της παγιότητας, η οποία είναι ενάντια στο δίκαιο και στο Λόγο.

•

Η θεωρησιακή φιλοσοφία κατέστησε την *αποκομμένη από το χρόνο εξέλιξη* μια μορφή, ένα κατηγορήμα του Απόλυτου. Όμως αυτή η αποκοπή της εξέλιξης από το χρόνο είναι ένα αληθινό αριστούργημα *θεωρησιακής αυθαιρεσίας*, καθώς και η πασιφανής απόδειξη ότι οι θεωρησιακοί φιλόσοφοι έκαναν το ίδιο με το Απόλυτό τους όπως οι θεολόγοι με το Θεό τους ο οποίος έχει όλα τα αισθήματα του ανθρώπου *χωρίς αίσθημα*, αγαπά *χωρίς αγάπη*, οργίζεται *χωρίς οργή*. Εξέλιξη άνευ χρόνου είναι το ίδιο με εξέλιξη *άνευ εξέλιξης*. Η δε πρόταση: Η απόλυτη ουσία εξελίσσεται εξ ιδίων – μόνον *ανεστραμμένη* είναι αληθινή και έλλογη. Θα πρέπει λοιπόν να λέγεται: Μόνον μια ουσία εξελισσόμενη, εκδιπλωμένη εν τω χρόνω είναι μια *απόλυτη*, δηλαδή μια *αληθινή, πραγματική* ουσία.

•

Ο χώρος και ο χρόνος είναι οι μορφές αποκάλυψης του *πραγματικού* απείρου.

•

Εκεί όπου δεν υπάρχουν όρια, χρόνος, ανάγκη, εκεί δεν υπάρχει και καμία ποιότητα, καμία ενέργεια, κανένα spiritus, κανένα πυρ, καμία αγάπη. Μόνο το πάσχον ον είναι το αναγκαίο ον*. Ύπαρξη *άνευ ανάγκης* είναι *περιττή* ύπαρξη. Αυτό που είναι εν γένει ελεύθερο αναγκών δεν έχει επίσης και καμία ανάγκη ύπαρξης. Είτε είναι είτε δεν είναι, είναι ένα και το αυτό – το αυτό γι' αυτό το ίδιο και για άλλους. Ένα ον χωρίς ανάγκη είναι ένα ον χωρίς βάση. Μόνον ότι μπορεί να *πάσχει* αξίζει να υπάρχει. Μόνον *το πλούσιο σε οδύνες ον είναι θείο ον*. Ένα ον χωρίς πάθη είναι ένα ον *χωρίς ουσία*. Ένα ον χωρίς πάθη δεν είναι, όμως, τίποτε άλλο από ένα ον *χωρίς αισθητηριακότητα, χωρίς ύλη*.

•

Μια φιλοσοφία η οποία δεν εμπεριέχει καμία *παθητική αρχή*: μια φιλοσοφία η οποία αναπτύσσει θεωρησιακούς στοχασμούς περί της ύπαρξης *χωρίς χρόνο*, περί της ύπαρξης *χωρίς διάρκεια*, περί της ποιότητας *χωρίς αίσθηση*, περί του όντος *χωρίς ουσία*, περί

του βίου *χωρίς βίον*, χωρίς σάρκα και αίμα – μια τέτοια φιλοσοφία, όπως εκείνη του Απόλυτου εν γένει, έχει *αναγκαστικά*, ως εντελώς *μονόπλευρη*, την εμπειρία ως αντίθεσή της. Ο Σπινόζα κατέστησε βεβαίως την ύλη κατηγορήματα της υπόστασης, όχι όμως ως αρχή του πάσχειν, αλλά ακριβώς επειδή *δεν* πάσχει, επειδή είναι μοναδική, αδιαίρετη, άπειρη, διότι στο βαθμό αυτό έχει τους *ίδιους* προσδιορισμούς όπως το *αντιτιθέμενο* προς αυτήν κατηγορήματα της σκέψης, εν ολίγοις επειδή είναι μια *αφηρημένη* ύλη, μια *ύλη χωρίς ύλη*, ακριβώς όπως η ουσία της εγελιανής Λογικής είναι η ουσία της φύσης και του ανθρώπου, αλλά *χωρίς ουσία, χωρίς φύση, χωρίς άνθρωπο*.

•

Ο φιλόσοφος θα πρέπει να ενσωματώσει στο *κυρίως κείμενο* της φιλοσοφίας αυτό το οποίο στον άνθρωπο *δεν* φιλοσοφεί, πολύ περισσότερο αυτό που είναι *ενάντια* στη φιλοσοφία, αυτό που *αντιτίθεται* στην αφηρημένη σκέψη, αυτό δηλαδή το οποίο στον Χέγκελ έχει υποβαθμιστεί σε *υποσημείωση*. Μόνον έτσι θα γίνει η φιλοσοφία μια *οικουμενική, άνευ αντιθέσεων, αδιάφραστη, ακαταμάχητη δύναμη*. Ως εκ τούτου, η φιλοσοφία δεν πρέπει να αρχίσει *με τον εαυτό της* αλλά με την *αντίθεσή* της, με την *μη φιλοσοφία*. Αυτή η ουσία εντός μας η οποία είναι διαφορετική από τη σκέψη, μη φιλοσοφική, εντελώς *αντισχολαστική*, είναι η αρχή της *αισθησιοκρατίας*.

•

Τα ουσιαστικά εργαλεία, τα όργανα της φιλοσοφίας είναι το *μυαλό*, η πηγή της δραστηριότητας, της ελευθερίας, της μεταφυσικής απερατότητας, του ιδεαλισμού, και η *καρδιά*, η πηγή των παθών, της περατότητας, της ανάγκης, της αισθησιοκρατίας – με θεωρητική έκφραση: *νόηση και εποπτεία* διότι η *νόηση* είναι η *ανάγκη* του *μυαλού*· η *εποπτεία*, η *αίσθηση*, η *ανάγκη* της *καρδιάς*. Η νόηση είναι η αρχή της σχολής, του συστήματος· η εποπτεία είναι η *αρχή του βίου*. Στην εποπτεία *προσδιορίζομαι* από το αντικείμενο, στη νόηση *προσδιορίζω* εγώ το αντικείμενο· στη νόηση είμαι *Εγώ*, στην εποπτεία *Μη-Εγώ*. Μόνον από την *άρνηση* της νόησης, από το *προσδιορίζεσθαι* από το αντικείμενο, από το *πάθος*, από την πηγή κάθε ηδονής και άλγους, γεννιέται η αληθινή, η αντικειμενική σκέψη, η αληθινή, αντικειμενική φιλοσοφία. Η εποπτεία δίνει την ουσία που είναι *άμεσα ταυτισμένη με την ύπαρξη*, η νόηση την ουσία που είναι *διαμεσολαβημένη* από τη *διαφορά*, τη *διάκριση* από την ύπαρξη. Μόνον εκεί λοιπόν που η ουσία ενώνεται με την ύπαρξη, η νόηση με την εποπτεία, η ενεργητικότητα με την παθητικότητα, το *σχολαστικό φλέγμα της γερμανικής μεταφυσικής με την αντισχολαστική, χαρωπή αρχή της γαλλικής αισθησιοκρατίας* και του υλισμού, εκεί μόνον υπάρχει *βίος και αλήθεια*.

•

Όπως είναι η φιλοσοφία έτσι είναι και ο φιλόσοφος, και αντιστρόφως: οι ιδιότητες του φιλοσόφου, οι *υποκειμενικοί όροι* και τα *στοιχεία* της φιλοσοφίας είναι επίσης και τα *αντικειμενικά* της. Ο αληθινός φιλόσοφος, ο οποίος είναι ταυτισμένος με το βίο, με τον άνθρωπο, θα πρέπει να είναι γαλλο-γερμανικής καταγωγής. Μην τρομάζετε, ντροπαλοί Γερμανοί, γι' αυτή τη μείξη! Ήδη εν έτει 1716 η σκέψη αυτή διατυπώθηκε στην *Acta Philosophorum**. «Εάν συγκρίνουμε τους Γερμανούς και τους Γάλλους μεταξύ τους, τότε η *ingenia* των μεν έχει ευκινήσια, των δε όμως περισσότερη σταθερότητα, ώστε θα μπορούσε κανείς λογικά να πει ότι το *temperamentum Gallico-germanicum* αρμόζει κάλλιστα για τη φιλοσοφία, ή ότι ένα παιδί το οποίο έχει Γάλλο πατέρα και Γερμανίδα μητέρα θα έπρεπε (*ceteris paribus*) να αποκτήσει ένα καλό *ingenium philosophicum*». Αυτό είναι ορθότατο· απλώς θα πρέπει να ορίσουμε τη μητέρα ως Γαλλίδα και τον πατέρα ως Γερμανό. Η καρδιά – η θηλυκή αρχή, η αίσθηση για το περατό, η έδρα του υλισμού – έχει γαλλικό φρόνιμα το μυαλό – η αρσενική αρχή, η έδρα του ιδεαλισμού – έχει γερμανική διάθεση. Η καρδιά επαναστατεί, το μυαλό μεταρρυθμίζει· το μυαλό επιτελεί τα πράγματα, η καρδιά τα κινητοποιεί*. Αλλά μόνον εκεί όπου υπάρχει κίνηση, αναβρασμός, πάθος, αίμα, αισθητηριακότητα, εκεί υπάρχει και πνεύμα. Μόνο το *Esprit* ενός Leibniz, μόνο η ζωντανή, υλιστική-ιδεαλιστική αρχή του ήταν εκείνη που απέσπασε πρώτη τους Γερμανούς από τη φιλοσοφική πεζότητα και το σχολαστικισμό τους.

•

Η φιλοσοφία θεωρούσε μέχρι σήμερα την καρδιά ως τον προμαχώνα της θεολογίας. Ακριβώς η καρδιά, όμως, είναι η κατ' εξοχήν αντιθεολογική αρχή στον άνθρωπο, η άπιστη με τη θεολογική σημασία, η αθεϊστική αρχή. Διότι δεν πιστεύει σε τίποτε άλλο παρά στον εαυτό της, πιστεύει μόνον στην ακλόνητη, θεία, απόλυτη πραγματικότητα της δικής της ουσίας. Αλλά το μυαλό, το οποίο δεν κατανοεί την καρδιά, μετατρέπει την ίδια ουσία της καρδιάς σε μια ουσία διαφορετική από την καρδιά, σε μια αντικειμενική, εξωτερική ουσία, διότι το δικό του έργο είναι ο διαχωρισμός, η διάκριση υποκειμένου και αντικειμένου. Βεβαίως, για την καρδιά μια άλλη ουσία αποτελεί ανάγκη, αλλά μόνον μια ουσία που είναι ίδια με αυτήν, όχι διαφορετική από την καρδιά, μια ουσία που δεν αντιφάσκει στην καρδιά. Η θεολογία αρνείται την αλήθεια της καρδιάς, την αλήθεια του θρησκευτικού αισθήματος. Το θρησκευτικό αίσθημα, η καρδιά, λέει, για παράδειγμα: «Ο Θεός πάσχει»· αντιθέτως, η θεολογία λέει: Ο Θεός δεν πάσχει, δηλαδή η καρδιά αρνείται τη διαφορά του Θεού από τον άνθρωπο, ενώ η θεολογία την υποστηρίζει.

•

Ο θεϊσμός βασίζεται στη διάκριση μυαλού και καρδιάς· ο πανθεϊσμός είναι η άρση αυτού του διχασμού εντός του *διχασμού* – διότι καθιστά το θείο ον εμμενές μόνον ως *υπερβατικό* –· ο ανθρωποθεϊσμός είναι η άρση του διχασμού *άνευ διχασμού*. Ο ανθρωποθεϊσμός είναι η καρδιά που έχει αναχθεί στη *διάνοια* εκφράζει στο κεφάλι μόνο με διανοητικό τρόπο αυτό που λέει η καρδιά με τον δικό της τρόπο. Η θρησκεία είναι μόνο αίσθημα, συναίσθημα, καρδιά, αγάπη, δηλαδή η άρνηση, η *διάλυση του Θεού* στον άνθρωπο. Συνεπώς, η νέα φιλοσοφία, ως *άρνηση της θεολογίας*, η οποία αρνείται την αλήθεια του θρησκευτικού αισθήματος, είναι η *κατάφαση της θρησκείας*. Ο ανθρωποθεϊσμός είναι η *αυτοσυνείδητη θρησκεία* – η θρησκεία που *αυτοκατανοείται*. Αντιθέτως, η θεολογία *αρνείται* τη θρησκεία με την *επίφαση* ότι την *προσφέρει*.

•

Ο Σέλιγκ και ο Χέγκελ αποτελούν *αντιθέσεις*. Ο Χέγκελ αντιπροσωπεύει την ανδρική αρχή της αυτοτέλειας, της αυτενέργειας, εν ολίγοις την ιδεαλιστική αρχή· ο Σέλιγκ αντιπροσωπεύει την θηλυκή αρχή της προσληπτικότητας, της δεκτικότητας – αρχικά προσέλαβε τον Fichte, κατόπιν τον Πλάτωνα και τον Σπινόζα, και τελικά τον J. Böhme (Γ. Μπαίμε) – εν ολίγοις αντιπροσωπεύει την υλιστική αρχή. Στον Χέγκελ λείπει η *εποπτεία*, στον Σέλιγκ η *δύναμη της νόησης* και του *προσδιορισμού*, ο Σέλιγκ είναι στοχαστής μόνο *γενικά* από τη στιγμή, όμως, που *καταλήγει* στο ιδιαίτερο, στο προσδιορισμένο, περιπίπτει στην υπνοβασία της φαντασίας. Στον Σέλιγκ ο ορθολογισμός είναι μόνο *επιφανόμενο* και ο ανορθολογισμός είναι *αλήθεια*. Ο Χέγκελ *καταλήγει* μόνο σε μια *αφηρημένη* υπαρξη και σε μια πραγματικότητα [Realität] που αντιφάσκει στην ανορθολογική αρχή, ενώ ο Σέλιγκ *καταλήγει* μόνο σε μια *μυστική, φαντασική* υπαρξη και πραγματικότητα η οποία αντιφάσκει στην ορθολογική αρχή. Ο Χέγκελ συμπληρώνει την έλλειψη του ρεαλισμού με *τραχιές χειροπιαστές λέξεις*, ο Σέλιγκ με *όμορφες λέξεις*. Ο Χέγκελ εκφράζει το ασυνήθιστο με κοινό τρόπο, ο Σέλιγκ το κοινό με ασυνήθιστο τρόπο. Ο Χέγκελ καθιστά τα *πράγματα απλές σκέψεις*, ο Σέλιγκ καθιστά απλές *σκέψεις* – φέρ' ειπείν την έλλειψη οντότητας [Aseität] στο Θεό – *πράγματα*. Ο Χέγκελ εξαπατά τα σκεπτόμενα μυαλά, ο Σέλιγκ τα *μη* σκεπτόμενα. Ο Χέγκελ καθιστά Λόγο τον μη Λόγο, ο Σέλιγκ αντιστρόφως καθιστά μη Λόγο το Λόγο. Ο Σέλιγκ είναι η πραγματική φιλοσοφία σε *όνειρο*, ο Χέγκελ είναι αυτή η φιλοσοφία ήδη στην *έννοια*. Ο Σέλιγκ αρνείται την αφηρημένη σκέψη *στη φαντασία*, ο Χέγκελ στην *αφηρημένη σκέψη*. Ο Χέγκελ είναι ως η *αυτοάρνηση* της αρνητικής σκέψης, ως η ολοκλήρωση της παλαιάς φιλοσοφίας, η αρνητική απαρχή της νέας· ο Σέλιγκ είναι η παλαιά φιλοσοφία με τη *φαντασίωση*, την *αυταπάτη* ότι είναι η νέα πραγματική φιλοσοφία.

•

Η εγελιανή φιλοσοφία είναι η άρση της αντίφασης μεταξύ νόησης και Είναι, όπως την διατύπωσε [την αντίφαση] ιδιαίτερα ο Καντ, αλλά προσοχή! Είναι μόνο η άρση αυτής της αντίφασης *εντός της αντίφασης* – εντός του ενός στοιχείου – *εντός της νόησης*. Η σκέψη είναι για τον Χέγκελ το Είναι – η *σκέψη* είναι το *υποκείμενο*, το *Είναι* το *κατηγορήμα*. Η Λογική είναι η σκέψη στο στοιχείο της σκέψης, ή η σκέψη που σκέφτεται εαυτήν – η σκέψη ως *υποκείμενο άνευ κατηγορήματος*, ή η σκέψη η οποία είναι ταυτόχρονα υποκείμενο, είναι *ταυτόχρονα το ίδιο το κατηγορημά της*. Αλλά η σκέψη στο στοιχείο της σκέψης είναι ακόμη αφηρημένη· ως εκ τούτου πραγματοποιείται, εξωτεριεύεται. Αυτή η πραγματοποιημένη, εξωτεριευμένη σκέψη είναι η φύση, εν γένει το πραγματικό], το Είναι. Ποιο είναι, όμως, το αληθινό πραγματικό σ' αυτό το πραγματικό; Η σκέψη – η οποία ακριβώς γι' αυτό το λόγο εκδύεται και πάλι το κατηγορήμα της πραγματικότητας για να αποκαταστήσει την έλλειψη κατηγορημάτων της ως την αληθινή ουσία της. Ακριβώς, όμως, γι' αυτό ο Χέγκελ δεν κατέληξε ποτέ στο *Είναι ως Είναι*, στο ελεύθερο, αυτοτελές, ενεαυτώ ευτυχές Είναι. Ο Χέγκελ σκέφτηκε τα αντικείμενα μόνον ως *κατηγορήματα* της αυτονοούμενης σκέψης. Η ομολογημένη πλέον αντίφαση μεταξύ της *υπάρχουσας* και της *νοούμενης* θρησκείας στην εγελιανή φιλοσοφία της θρησκείας προέρχεται απλώς από το ότι και εδώ, όπως και αλλού, η σκέψη γίνεται υποκείμενο, αλλά το αντικείμενο, η θρησκεία, γίνεται ένα απλό *κατηγορήμα* της σκέψης.

•

Όποιος δεν εγκαταλείπει την εγελιανή φιλοσοφία, δεν εγκαταλείπει τη θεολογία. Η εγελιανή διδασκαλία ότι η φύση, η πραγματικότητα *τίθεται* από την Ιδέα – αποτελεί μόνο την *έλλογη* έκφραση της θεολογικής διδασκαλίας ότι η φύση έχει δημιουργηθεί από το Θεό, ότι η υλική ουσία έχει δημιουργηθεί από μια άυλη, δηλαδή αφηρημένη ουσία. Στο τέλος της Λογικής η απόλυτη Ιδέα καταλήγει μάλιστα σε μια ομιχλώδη «*Απόφαση*» για να πιστοποιήσει ιδιοχειρως την προέλευσή της από τον θεολογικό ουρανό.

•

Η εγελιανή φιλοσοφία είναι το τελευταίο καταφύγιο, το τελευταίο έλλογο στήριγμα της θεολογίας. Όπως κάποτε οι καθολικοί θεολόγοι έγιναν de facto αριστοτελιστές για να μπορέσουν να καταπολεμήσουν τον Προτεσταντισμό, έτσι πρέπει τώρα οι προτεστάντες θεολόγοι de jure να γίνουν *εγελιανοί*, για να μπορέσουν να καταπολεμήσουν τον «αθεϊσμό».

•

Η αληθινή σχέση της σκέψης προς το Είναι είναι μόνον η εξής: το *Είναι* είναι *υποκείμενο*, η *σκέψη* είναι *κατηγορήμα*. Η σκέψη προέρχεται από το Είναι, το Είναι δεν προέρχεται από τη σκέψη. Το Είναι είναι μόνον εξ εαυτού και διεαυτού – το Είναι είναι

δεδομένο μόνον μέσω του Είναι – το Είναι εμπεριέχει τη βάση του, διότι μόνον το Είναι είναι νόημα, Λόγος, αναγκαιότητα, αλήθεια, εν ολίγοις είναι τα πάντα. – Το Είναι *είναι*, επειδή το Μη Είναι είναι Μη Είναι, δηλαδή είναι τίποτε, *ανοησία*.

•

Η ουσία του Είναι *ως Είναι* είναι η ουσία της φύσης. Η εν τω χρόνω γένεση εκτείνεται μόνο στις μορφές, όχι στην ουσία της φύσης.

•

Το Είναι συνάγεται από τη σκέψη μόνο εκεί όπου η *αληθινή ενότητα* σκέψης και Είναι είναι *διεργηγμένη*, εκεί όπου έχει αποκοπεί μέσω αφαιρέσεως από το Είναι η *ψυχή* του, η *ουσία* του, και κατόπιν βρίσκει κανείς σ' αυτή την ουσία που έχει αποκοπεί από το Είναι το *νόημα* και τη *βάση* αυτού του Είναι που είναι διεαυτό κενό· ακριβώς όπως ο κόσμος συνάγεται και πρέπει να συναχθεί από το Θεό εκεί όπου έχει διαχωριστεί αυθαίρετα η ουσία του κόσμου από τον κόσμο.

•

Όποιος στοχάζεται θεωρησιακά για μια *ιδιαιτέρη* πραγματική αρχή στη φιλοσοφία, όπως οι λεγόμενοι θετικοί φιλόσοφοι,

Είναι σαν ένα ζώο που μες σ' ένα *ξερό χωράφι*
Το περιφέρει *φαύλο πνεύμα*, κύκλους να διαγράφει,
Ενώ τριγύρω έχει *βοσκής χλωρή κι ωραία χλόη*.*

Αυτή η ωραία, χλωρή χλόη είναι η φύση και ο άνθρωπος, διότι αυτά τα δύο συνανήκουν. Κοιτάζτε τη φύση, κοιτάζτε τον άνθρωπο! Εδώ έχετε προ οφθαλμών τα μυστήρια της φιλοσοφίας.

•

Η φύση είναι η ουσία που είναι *αδιαφοροποίητη* από την *ύπαρξη*, ο άνθρωπος είναι η ουσία που είναι *διαφοροποιημένη* από την *ύπαρξη*. Η μη διαφοροποιημένη ουσία είναι η βάση της διαφοροποιημένης – άρα η φύση είναι η βάση του ανθρώπου.

•

Η νέα, η μοναδική θετική φιλοσοφία είναι η *άρνηση κάθε σχολαστικής φιλοσοφίας*, αν και ταυτόχρονα εμπεριέχει το αληθές στοιχείο της τελευταίας, είναι η άρνηση της φιλοσοφίας ως μιας *αφηρημένης, επί μέρους*, δηλαδή μιας *σχολαστικής* ποιότητας: δεν έχει κανένα *Σιββώλεθ*,* καμία *ιδιαιτέρη* γλώσσα, κανένα *ιδιαιτέρο* όνομα, καμία *ιδιαιτέρη* αρχή: είναι ο ίδιος ο νούν άνθρωπος – ο άνθρωπος ο οποίος *είναι* και *γνωρίζει* *εαυτόν* ως την αυτοσυνείδητη ουσία της φύσης, ως την ουσία της ιστορίας, ως την ουσία των

κρατών, ως την ουσία της θρησκείας – ο άνθρωπος ο οποίος *είναι* και *γνωρίζει* *εαυτόν* ως την *πραγματική* (όχι φανταστική) *απόλυτη ταυτότητα* όλων των κανόνων και των αντιφάσεων, όλων των ενεργητικών και παθητικών, όλων των πνευματικών και αισθητηριακών, όλων των πολιτικών και κοινωνικών ποιοτήτων – ο οποίος *γνωρίζει* ότι το *πανθειστικό* ον, το οποίο οι θεωρησιακοί φιλόσοφοι ή μάλλον οι θεολόγοι *διαχώρισαν* από τον άνθρωπο και το εξαντικειμενίκευσαν ως *αφηρημένο* ον, δεν είναι τίποτε άλλο από τη *δική του ακαθόριστη* ουσία, η οποία, όμως, είναι *επιδεικτική άπειρων προσδιορισμών*.

•

Η νέα φιλοσοφία είναι η *άρνηση* τόσο του *ορθολογισμού* όσο και του *μυστικισμού*, τόσο του *πανθεισμού* όσο και του *περσοναλισμού*, τόσο του *αθεισμού* όσο και του *θεισμού*: είναι η *ενότητα* όλων αυτών των *αντιθετικών αληθειών* ως μία *απόλυτα αυτοτελής και καθαρή αλήθεια*.

•

Η νέα φιλοσοφία έχει ήδη εκφραστεί ως φιλοσοφία της θρησκείας, τόσο *αρνητικά* όσο και *θετικά*. Αρχικά κανείς να μετατρέψει τα *συμπεράσματα* της ανάλυσής της σε *προκείμενες*, για να αναγνωρίσει σε αυτά τις αρχές μιας θετικής φιλοσοφίας. Αλλά η νέα φιλοσοφία δεν διεκδικεί την *έννοια* του κοινού. Σίγουρα για τον εαυτό της, *απαξιοί* να *φαίνεται* αυτό που είναι: *ακριβώς*, όμως, γι' αυτό το λόγο στην εποχή μας, η οποία στα ζωτικότερα ζητήματα θεωρεί το *επιφανόμενο* ως ουσία, η *αυταπάτη* ως *πραγματικότητα*, το *όνομα* ως το *πράγμα*, να *είναι* αυτό που *δεν* είναι. Έτσι αλληλοσυμπληρώνονται οι αντιθέσεις! Εκεί όπου το *Μηδέν* ισχύει ως *Κάτι*, όπου το *Ψέμα* ισχύει ως *Αλήθεια*, εκεί θα πρέπει κατά συνέπεια το *Κάτι* να ισχύει ως *Μηδέν*, η *Αλήθεια* να ισχύει ως *Ψέμα*. Εκεί δε όπου κανείς – παραδόξως, *ακριβώς* τη στιγμή όπου η φιλοσοφία έχει εμπλακεί σε μια *καθοριστική, οικουμενική πράξη άρσης της ίδιας αυταπάτης* – κάνει την *μέχρι σήμερα ανήκουστη* απόπειρα να *θεμελιώσει* μια φιλοσοφία απλώς στην *έννοια* και τη *γνώμη* του *αναγνωστικού κοινού των εφημερίδων*, εκεί θα πρέπει, με *έντιμο* και *χριστιανικό τρόπο* να *επιδιώκει* να *καταρρίψει* φιλοσοφικά έργα μόνο *συκοφαντώντας* τα στην *Γενική Εφημερίδα του Αουγκσμπουργκ**. Ω, πόσο *αξιοσέβαστα*, πόσο *ηθικά* είναι τα *δημόσια πράγματα* της Γερμανίας!

•

Μια νέα αρχή εμφανίζεται πάντα με ένα *νέο όνομα*: ανυψώνει δηλαδή ένα όνομα από ένα χαμηλό, καθυστερημένο επίπεδο στο ηγεμονικό επίπεδο – το *καθιστά χαρακτηρισμό* του υπέρτατου στοιχείου. Όταν *μεταφράζει* κανείς το όνομα της νέας φιλοσοφίας, το όνομα *άνθρωπος*, με τον όρο *«αυτοσυνείδηση»*, τότε *ερμηνεύει* τη νέα φιλοσοφία με την *έννοια* της παλαιάς φιλοσοφίας, την *μεταθέτει* και *πάλι* στην παλαιά *σιοπία*: διότι η *αυτοσυνείδηση* της παλαιάς φιλοσοφίας, *ως χωρισμένη από τον άνθρωπο*, είναι μια *αφαίρεση χωρίς πραγματικότητα*. Ο *άνθρωπος* *είναι* η *αυτοσυνείδηση*.

•

Σύμφωνα με τη γλώσσα το όνομα άνθρωπος είναι βέβαια ένα ιδιαίτερο όνομα, αλλά σύμφωνα με την αλήθεια είναι το όνομα όλων των ονομάτων. Στον άνθρωπο αρμόζει το κατηγορημα πολυώνυμος. Ό,τι και να πει, ό,τι και να εκφράσει ο άνθρωπος – πάντα εκφράζει την ίδια ουσία του. Συνεπώς, η γλώσσα είναι το κριτήριο του πόσο υψηλό ή χαμηλό είναι το επίπεδο μόρφωσης της ανθρωπότητας. Το όνομα του Θεού είναι μόνο το όνομα αυτού που είναι για τον άνθρωπο ως η ανώτατη δύναμη, ως το υπέρτατο ον, δηλαδή ισχύει ως το ανώτατο αίσθημα, ως η ανώτατη σκέψη.

•

Το όνομα άνθρωπος σημαίνει κοινώς τον άνθρωπο με τις ανάγκες, τα αισθήματα, τα φρονήματά του – τον άνθρωπο ως πρόσωπο, σε αντιδιαστολή προς το πνεύμα του, εν γένει τις γενικές, δημόσιες ποιότητές του – σε αντιδιαστολή, φερ' ειπείν, προς τον καλλιτέχνη, το στοχαστή, το συγγραφέα, το δικαστή, ως εάν να μην ήταν μια *χαρακτηριστική, ουσιώδης ιδιότητα του ανθρώπου να είναι στοχαστής, καλλιτέχνης, δικαστής κ.λπ.* ως εάν ο άνθρωπος στην τέχνη, στην επιστήμη κ.λπ. να ήταν *εκτός εαυτού*. Η θεωρησιακή φιλοσοφία παγίωσε θεωρητικά αυτό το διαχωρισμό των ουσιωδών ποιότητων του ανθρώπου από τον άνθρωπο, και με τον τρόπο αυτό αποθέωσε αφηρημένες ποιότητες ως αυτοτελείς ουσίες. Έτσι, λέγεται, για παράδειγμα, στην παράγραφο 190 του εγχειριδίου *Φυσικού δικαίου**: «Το αντικείμενο στο δίκαιο είναι το πρόσωπο, στην ηθική άποψη το υποκείμενο, στην οικογένεια το *οικογενειακό μέλος* και στην αστική κοινωνία εν γένει ο *αστός* (ως *bourgeois*) – εδώ, από την άποψη των αναγκών [...] το συγκεκριμένο αντικείμενο της παράστασης (;) είναι αυτό που ονομάζεται *άνθρωπος*. Για τον *άνθρωπο* με αυτή την έννοια μπορεί λοιπόν να γίνει λόγος αρχικά εδώ, αλλά και ιδιαίτερα μόνον εδώ». Με αυτή την έννοια: άρα, ακόμη και όταν γίνεται λόγος για τον αστό, για το υποκείμενο, για το οικογενειακό μέλος, για το πρόσωπο, στην αλήθεια πρόκειται πάντα για *ένα και το αυτό ον*, για τον άνθρωπο, μόνο με άλλο νόημα, μόνο με μια άλλη ποιότητα.

•

Κάθε θεωρησιακή προσέγγιση του δικαίου, της βούλησης, της ελευθερίας, της προσωπικότητας χωρίς τον άνθρωπο, έξω από τον άνθρωπο ή μάλιστα πάνω από τον άνθρωπο, είναι μια προσέγγιση *χωρίς ενότητα, χωρίς αναγκαιότητα, χωρίς υπόσταση, χωρίς βάση, χωρίς πραγματικότητα*. Ο άνθρωπος είναι η ύπαρξη της ελευθερίας, η ύπαρξη της προσωπικότητας, η ύπαρξη του δικαίου. Μόνο ο άνθρωπος είναι το *έδαφος* και η *βάση* του φιχτιανού Εγώ, το *έδαφος* και η *βάση* της λαϊβνίτιας μονάδας, το *έδαφος* και η *βάση* του Απόλυτου.

•

Όλες οι επιστήμες πρέπει να θεμελιωθούν στη φύση. Μια διδασκαλία παραμένει υπόθεση εφόσον δεν έχει βρεθεί η φυσική βάση της. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τη διδασκαλία της ελευθερίας. Μόνο η νέα φιλοσοφία θα καταφέρει να καταστήσει φυσική [naturalisieren] την ελευθερία, η οποία ήταν μέχρι σήμερα μια αντιφυσική και υπερφυσική υπόθεση.

•

Η φιλοσοφία θα πρέπει να συνδεθεί και πάλι με τη φυσική επιστήμη και η φυσική επιστήμη με τη φιλοσοφία. Αυτή η σύνδεση που βασιζόταν σε αμοιβαία ανάγκη, σε εσωτερική αναγκαιότητα θα είναι διαρκέστερη, ευτυχέστερη και πιο καρποφόρα από την μέχρι σήμερα ανισογμία μεταξύ φιλοσοφίας και θεολογίας.

•

Ο άνθρωπος είναι το βασικό ον του κράτους. Το κράτος είναι η πραγματοποιημένη, διαμορφωμένη, έκδηλη ολότητα της ανθρώπινης ουσίας. Στο κράτος πραγματοποιούνται οι ουσιώδεις ποιότητες ή δραστηριότητες του ανθρώπου σε διαφορετικές τάξεις [Stände]· αλλά στο πρόσωπο του επικεφαλής του κράτους επανέρχονται σε ταυτότητα. Ο επικεφαλής του κράτους πρέπει να εκπροσωπεί όλες τις τάξεις χωρίς διαφορά· ενώπιόν του είναι όλες εξίσου αναγκαίες, ισότιμες. Ο επικεφαλής του κράτους είναι ο εκπρόσωπος του οικουμενικού ανθρώπου.

•

Η χριστιανική θρησκεία συνέδεσε το όνομα του ανθρώπου με το όνομα του Θεού στο ένα όνομα του Θεανθρώπου – ανύψωσε, δηλαδή, το όνομα του ανθρώπου σε ένα κατηγορημα του υπέρτατου όντος. Η νέα φιλοσοφία κατέστησε σύμφωνα με την αλήθεια αυτή την ιδιότητα υπόσταση, κατέστησε το κατηγορημα υποκείμενο – η νέα φιλοσοφία είναι η πραγματοποιημένη ιδέα – η αλήθεια του Χριστιανισμού. Ακριβώς, όμως, επειδή εμπεριέχει την ουσία του Χριστιανισμού, εγκαταλείπει το όνομα του Χριστιανισμού. Ο Χριστιανισμός εξέφρασε την αλήθεια μόνο σε αντίφαση προς την αλήθεια. Η άνευ αντιφάσεων, η καθαρή, η απραχάρακτη αλήθεια είναι μια νέα αλήθεια – μια νέα, αυτόνομη πράξη της ανθρωπότητας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Τίτλος πρωτοτύπου: *Vorläufige Thesen zur Reform der Philosophie*. Μετάφραση: Θανάσης Γιούρας. Οι σημειώσεις εντός αγκυλών και οι σημειώσεις τέλους (σημειωμένες με αστερίσκο) είναι του μεταφραστή, ενώ οι υποσημειώσεις με αραβική αρίθμηση είναι του συγγραφέα.

1 Αυτοί οι *θεολογικοί* χαρακτηρισμοί χρησιμοποιούνται εδώ μόνον ως *κωιά υποκοριστικά*.

2 Χρησιμοποιώ τη λέξη Περατό πάντα με την έννοια της «απόλυτης» φιλοσοφίας, στην οποία από τη σκοπιά του Απόλυτου εμφανίζεται το Πραγματικό [das Reale, das Wirkliche], ως το μη πραγματικό, ως το μηδαμινό, διότι για την ίδια ισχύει το μη πραγματικό, το απροσδιόριστο ως το πραγματικό, αν και ταυτόχρονα από την άλλη πλευρά, από τη *σκοπιά της μηδαμνότητας* το περατό, το μηδαμινό εμφανίζεται ως το πραγματικό – μια αντίφαση η οποία απαντά ιδιαίτερα στην πρώιμη φιλοσοφία του Σέλλινγκ, αλλά βρίσκεται επίσης και στη *βάση* της εγγελιανής φιλοσοφίας.

* «**Μόνο το πάσχω ον είναι το αναγκάιο ον**». Η διατύπωση του Feuerbach κυμαίνεται εδώ μεταξύ λογοπαιγνίου και αμφισβήσιας. Η πρόταση: *Nur das nothleidende Wesen ist das nothwendige Wesen*, χρησιμοποιεί δύο εκφράσεις που περιέχουν ως αρχικό πρόθεμα τη λέξη *Not* (ανάγκη, χρεία) προς αποκατάσταση μιας σημασιολογικής σύνδεσης μεταξύ δύο διακριτών περιεχομένων. Έτσι, *nothleidend* είναι αυτό που υπόκειται στη χρεία και πάσχει, ενώ *nothwendig* είναι αυτό που διέπεται από την ανάγκη. Στη συγκεκριμένη διατύπωση του Feuerbach οι δύο εκφράσεις αλληλοεξηγούνται.

* «**στην Acta Philosophorum**». Η συλλογή κειμένων *Acta philosophorum, das ist gründliche Nachrichten aus der historia philosophica nebst beygefügtten Urtheilen von denen dahin gehörigen alten und neuen Büchern*, (τρεις τόμοι), δημοσιεύθηκε στην Χάλη το διάστημα 1715-1726. Συγγραφέας ήταν ο Christoph August Heumann (1681-1764), λουθηρανός θεολόγος με μεγάλο φιλοσοφικό και φιλολογικό έργο. Ο Heumann είχε έλθει σε επαφή με σημαντικές προσωπικότητες της περιόδου, όπως ο Pierre Bayle και ο Gottfried Wilhelm Leibnitz, καθώς και με ριζοσπαστικές θρησκευτικές σέκτες. Ήταν από τους πρώτους θεολόγους που εφάρμοσαν μια ιστορικο-κριτική ερμηνευτική προσέγγιση στα κείμενα της Βίβλου, πράγμα που είχε, μεταξύ άλλων, ως αποτέλεσμα τη Διένεξη περί του Μυστικού Δείπνου.

* «**η καρδιά τα κινήτοποιεί**». «Der Kopf bringt die Dinge zu Stande, das Herz in Bewegung». Ο Feuerbach χρησιμοποιεί εδώ με διττό τρόπο την έκφραση *zustande bringen* η οποία σημαίνει ολοκληρώνω, επιτελώ, αλλά καθώς περιέχει τον πολύσημο όρο *Stand*, ο οποίος μεταξύ άλλων σημαίνει και στάση, παγίωση, η περάτωση της μίας λειτουργίας χρησιμοποιείται ως αντίστιξη στην κίνηση της άλλης.

* «**Είναι σαν ένα ζώο...**». «Ist wie ein Thier auf dürrer Heide/Von einem bösen Geist im Kreis geführt./Und rings umher liegt schöne, grüne Weide». Πρόκειται για τους στίχους 1831-1833 του *Φάουστ* (μετ. Κ. Σαμέλη, 2006).

* «**δεν έχει κανένα Σιββώλεθ**». Η λέξη *Σιββώλεθ* αναφέρεται στην Παλαιά Διαθήκη (*Κριτές* 12: 5-6) και είναι το όνομα ενός ποταμού, σημαίνοντας επίσης και στάχυ σιταριού. Η αναφορά της λέξης γίνεται σε συνδυασμό με την επιδρομή των Εφραϊμίτων στη Γαλαάδ, ανατολικά του Ιορδάνη. Οι Εφραϊμίτες ζούσαν στα δυτικά του Ιορδάνη και η διάλεκτός τους είχε επηρεαστεί από τη συμβίωση με άλλες φυλές. Καθώς η επιδρομή τους απέτυχε, προσπάθησαν να περάσουν από τις «διαβάσεις» του Ιορδάνη στα δυτικά, αλλά εκεί τους περίμεναν οι Γαλαδίτες, οι οποίοι εξακρίβωναν την καταγωγή του καθενός βάζοντάς τον να προφέρει τη λέξη *Σιββώλεθ*. Οι Εφραϊμίτες έλεγαν *Σιββώλεθ*, επειδή δεν μπορούσαν να προφέρουν σωστά τη λέξη, «kaw cepsan TMn tū kairū TMke...nw ΔρΑ Έfrawm dco kaw tessar_ϕkonta cili_ϕdej» (η μετάφραση των Εβδομήκοντα αναφέρει τη λέξη «Στάχυ»). Είναι σαφής η σκοπιμότητα της χρήσης της λέξης από τον Feuerbach.

* «**Γενική Εφημερίδα του Άουγκσμπουργκ**». Στο πλαίσιο της δημόσιας συζήτησης που είχε αναπτυχθεί στη Γερμανία στις αρχές της δεκαετίας του 1840, η *Allgemeine Zeitung* του Άουγκσμπουργκ εκπροσωπούσε συντηρητικές τάσεις, κυρίως απέναντι στις ανερχόμενες ριζοσπαστικές απόψεις. Το ίδιο έτος που ο Feuerbach συντάσσει τις *Προσωρινές θέσεις*, ο Karl Marx δημοσιεύει στην *Εφημερίδα του Ρήνου* (16 Οκτωβρίου) το άρθρο *Ο κομμουνισμός και η Γενική Εφημερίδα του Άουγκσμπουργκ* (Der Kommunismus und die Augsburgische "Allgemeine Zeitung"), στο οποίο λαμβάνει για πρώτη φορά θέση δημοσίως υπέρ του κομμουνισμού.

* «**του εγγελιανού Φυσικού δικαίου**». Πρόκειται για το εγχειρίδιο του Χέγκελ *Βασικές Γραμμές της Φιλοσοφίας του Δικαίου ή Φυσικό Δίκαιο και Πολιτική Επιστήμη σε μορφή σχεδίου* (1821).